

**XXV Міжнародна науковопрактична конференція «Theoretical foundations of scientists and modern opinions regarding the implementation of modern trends», 27-30 червня 2023 р., Сан-Франциско, США**

**Секція: Педагогічні науки**

## **МИКОЛА ЯРМАЧЕНКО: ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ЯК ПЕРСОНІФІКОВАНА ІСТОРІЯ НАЦІЇ**

**Дічек Наталія**

ORCID iD 0000-0002-2185-3630

докт.пед.наук, професор

Інститут педагогіки НАПН України,

[n.p.dichek@gmail.com](mailto:n.p.dichek@gmail.com)

Не торкаючись тлумачення актуального в українських реаліях поняття «історична пам'ять» і численних, дотичних до нього чи близьких із ним понять і термінів, тобто не аналізуючи різноманітні варіативності і суперечливості дефініювання згаданого поняття [1], лише наголосимо, що нині воно набуло виключно важливого у політичному сенсі значення. Це пояснюється його невід'ємністю, як складника, від поняття «національної ідентичності», що вмотивовує вкорінення у молоді почуття патріотизму, сприяє консолідації соціуму, а її формування є «визначальним національним інтересом» [2].

У час воєнної агресії проти України посилюється нагальність розроблення шляхів формування в громадян країни патріотично орієнтованої, націєцентрованої історичної свідомості, що тісно переплетена з «історичною пам'яттю», хоча й ширша за своїм змістом. Всі згадані поняття є чинниками і елементами «національної ідентичності як багатокомпонентного утворення, найбільш виразними складниками якого є національна самосвідомість, менталітет, історична пам'ять, національні традиції, етнонаціональні образи, міфи, уявлення населення про місце країни у світі та її цивілізаційну приналежність тощо» [3, с.13].

Необхідна для утвердження будь-якої суверенної країни політизація її історії породжує так звані «битви за минуле», у тому числі й за створення уявного, образного національного пантеону постатей вітчизняної історії та культури (О.Михайлова, 2022). Вважаємо, саме з метою насичення історії України непересічними історичними особами у роки незалежності істотно посилилася увага українських дослідників до історичних біографічних студій, які відтворюють важливу частину національної культури, суспільного, політичного, інтелектуального та духовного життя українців, а сукупно сприяють наповненню національного простору історичної пам'яті.

Науковці доводять, що знакові постаті, люди-символи, життєва історія яких виконує помітну роль у маркуванні мнемологічного простору суспільства,

є важливим елементом національного нарративу, утворюють своєрідну систему смислів для спільноти [4, с. 266], а ми додамо – олюднюють невідоме минуле, роблять його ближчим, не таким абстрактним, сприяють ненав'язливому, поступовому усвідомленню сучасником своєї причетності до символічного світу народу, нації, Держави. Оскільки історичні постаті часом бувають неоднозначними або драстичними для певних членів суспільства, то, не виключаючи необхідності і їх включення до національного списку вагомих діячів, звернемо увагу на персоналій науки і культури, які не лише гідні пошанування, а уособлюють інтелектуальні і духовні досягнення нації. Переконані, що їхня діяльність і здобутки здатні збуджувати гордість за приналежність до українства. Таке історико-біографічне знання безпосередньо стосується еволюції світоглядних, культурних, духовних засад життя суспільства, глибинної системи його цінностей, і, зазвичай, не викликає ідеологічних суперечок.

У контексті вищезначеного звернемося до постаті академіка Миколи Дмитровича Ярмаченка (1928-2010), доктора педагогічних наук, професора, колишнього багаторічного директора Інституту педагогіки (1974-1992), відомого вченого й вихователя плеяди українських науковців-педагогів. Він пройшов шлях від допитливого сільського хлопчика з глухого кута Полісся (з особистих спогадів вченого [5]) до академіка, став засновником-організатором Академії педагогічних наук України, її першим президентом (1992).

М. Ярмаченко здобув широке визнання у науковому середовищі як глибокий дослідник проблем навчання і соціалізації дітей з проблемами слуху, як учений у галузі сурдопедагогіки та її історії. Його докторська дисертація «Виховання і навчання глухих дітей в УРСР» (1968) стала подією в українській спеціальній педагогіці, а монографія (і водночас підручник для студентів) «Історія сурдопедагогіки» (1975), монографія «Проблема компенсації глухоти» (1976) – донині запитувані і не вийшли з наукового вжитку [6].

Разом з тим М. Ярмаченко набув визнання і як дослідник у галузі методології, теорії та історії педагогіки. Завдяки його зусиллям побачили світ такі книги, «Актуальні питання педагогічної науки» (1978), «Народна освіта в Українській РСР» (1979), «Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X – початок XX ст.)» (1991), «Інститут педагогіки АПН України: нарис історії» (1996), підручник для студентів «Педагогіка» (1986), «Академія педагогічних наук України: п'ятиріччя становлення і розвитку» (1997), перший в Україні «Педагогічний словник» (2001) [6-7].

Окрему галузь наукових інтересів Миколи Дмитровича становили питання макаренкознавства. Усебічний аналіз спадщини видатного педагога М. Ярмаченко здійснив у публікаціях «Сучасність педагогічної спадщини А.С.Макаренка» (1989), «Педагогічна діяльність і творча спадщина А.С.Макаренка» (1989), у численних вступних статтях до вибраних творів педагога-майстра. Микола Дмитрович установив наукові контакти з німецькими (з ФРН) дослідниками спадщини А.С.Макаренка з лабораторії «Макаренко-

реферат» Марбурзького університету, і започаткував плідний і взаємокорисний науковий діалог та співпрацю.

Протягом 1991-1995 рр. М. Ярмаченко керував створеною ним на базі Полтавського педагогічного інституту імені В.Г.Короленка (нині Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка) Міжнародною Макарєнківською Асоціацією, до якої входили дослідники та послідовники ідей і досвіду А.Макарєнка з ФРН, КНР, Польщі, США, Франції, Чехословаччини [7].

До історії української освіти, до історії нації Микола Дмитрович Ярмаченко назавжди увійшов як перший президент Академії педагогічних наук незалежної України (нині – Національної Академії педагогічних наук України). У перші роки незалежності, за висловом самого академіка, «відкрилися шлюзи для педагогічної творчості, активізувалися пошуки численної армії освітян з розбудови української національної системи освіти» [8, с.95]. Враховуючи тогочасний високий авторитет М. Ярмаченка серед науковців і вчителів України, Постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 1992 р. його було затверджено дійсним членом-засновником Академії педагогічних наук України (одним з 15 членів-засновників) і водночас призначено Президентом-організатором цієї ж Академії. 18 листопада 1992 р. Загальні збори Академії обрали його Президентом Академії педагогічних наук України [9; 10].

Протягом 5 років, коли Микола Дмитрович очолював АПН України, найвища у галузі освіти академічна установа пройшла важливий етап становлення, сформування структури, в якій з'явилася низка нових науково-дослідних інститутів, зросла кількість співробітників, оновилися й розширилася тематика досліджень, почалося розроблення нової філософії освіти – національно орієнтованої [10, с.13-14]. Завдання Академії полягало і в розробленні нового змісту освіти на всіх її ланках, і скоординуванні наукової та дослідницької роботи «всіх, хто працює в галузі педагогіки і психології, не лише в установах освітньої галузі, а в державі у цілому» [там само, с.22].

Багато викладачів закладів вищої освіти, молодих учених, освітян-практиків завдячують М. Ярмаченку своїм творчим зростанням. Завдяки його щирій пораді, сприянню і науковим рекомендаціям склалася наукова доля великої кількості пошукачів, у тому числі – його аспірантів і докторантів.

Як істинний вчений і педагог, М. Ярмаченко володів даром передбачати розвиток освітніх процесів. Ще 1982 р. він написав: «Школа майбутнього акцентуватиме увагу на розвитку творчих начал. Уроки все більше набуватимуть дослідницько-експериментального характеру. Адже, готуючи людину майбутнього, принципово важливо сформувати в неї вміння орієнтуватися в науках, самостійно знаходити в літературі, довідниках потрібну інформацію. Слід вчити самостійно здобувати знання і вивільнити час від механічного заучування на пошук, експеримент, дослідництво» [11, с.3].

За висловом учениці і згодом колеги, професора Л.Фомічової М. Ярмаченко, «був українцем, вихованим землею і батьками. Кращий син свого народу, ... взірець для прийдешніх поколінь України» [9, с.386].

Наголосимо: сучасна влада незалежної України глибоко усвідомлює необхідність вшанування національних світочей і героїв. Так визнанням значущості дискурсу нації, начала якого заховані в історії культури, вважаємо схвалення низки важливих націєформувальних документів, зокрема Стратегії інформаційної безпеки до 2025 року, розробленої наприкінці 2021 р., плану дій з впливу на вкорінення національної самоідентифікації і рідномовності. Саме «з метою консолідації та формування історичної свідомості Українського народу, збереження національної пам'яті на державному рівні визнано необхідним офіційно належно відзначати і вшановувати пам'ятні дати і ювілеї» [12].

Уважаємо, що у процесі пошанування знакових історичних постатей саме й формується емоційно забарвлене відчуття приналежності особи до минулого своєї країни. Як стверджує О.Михайлова, вшановувані історичні персоналії постають своєрідними посередниками, за невидимої участі яких «офіційний історичний наратив проникає в структури колективної пам'яті органічно й непомітно, впливає на них та їх опосередковує» [13, с.21]. Доповнимо, що ознайомлення сучасників з інтелектуальною, творчою чи мистецькою спроможністю українців до досягнень високого європейського рівня засвідчує їхню ваговитість і безумовно «працює» на формування національної гордості і патріотизму. Саме інтегративна функція спільної комеморації й зумовлює увагу держави до таких заходів.

Усвідомлюємо, що постать Миколи Дмитровича Ярмаченка, вагома для локального наукового, освітнього середовища, і є лише частинкою загальнонаціонального наративу історії української педагогічної думки. Але широка ріка національної пам'яті і гордості складається зі значної кількості менших потоків. А тому справа істориків науки – готувати і надавати аргументовані матеріали для формування національного пантеону діячів і мислителів, вартих ушанування і пам'яті.

### Список використаних джерел:

1. Розлогі аналітичні описи підходів і українських, і зарубіжних дослідників до пояснення поняттєво-сутнісного аспекту концепту «історична пам'ять» викладено в студіях, А.Киридон (2009, 2016), І.Ковальської-Павелко (2022), Л.Нагорної (2010, 2011, 2012, 2013).
2. Критерії національної безпеки в освітній сфері: зарубіжний досвід та висновки для України. [https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-08/osvita\\_bezpeka-7e24e.pdf](https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-08/osvita_bezpeka-7e24e.pdf) (дата звернення: 19.04.2023).
3. Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України: аналіт. доповідь (2019) / [Яблонський В. М., Лозовий В. С., Валевський О. Л., Здіорук С.І., та ін.] / за заг. ред. В. М. Яблонського. Київ: НІСД. 144 с.
4. Волянук, Ольга. (2015). Персоніфіковане минуле у сучасному політичному житті України та Росії. *Наукові записки ІШЕНД НАН України*. №1 (175). С. 265-276.
5. Архів родини М.Д.Ярмаченка.
6. Дічек Н. П. (2016). Джерело освітньої думки: до 90-річчя Інституту

- педагогіки НАПН України (ретроспективний нарис). *Укр. педагогічний журнал*. 2016. № 3. С. 7–30.
7. Дічек Н. П. (2016). М.Д.Ярмаченку – 90! *Педагогічна газета*. 2016. Жовтень. С.4.
  8. Ярмаченко М.Д. Розвиток інституту педагогіки в умовах незалежної України. У : Інститут педагогіки: погляд через роки (До 75-річчя від дня заснування Українського науково-дослідного Інституту педагогіки) (2002) / Ред. кол. Київ: Пед. думка. С.94-102.
  9. Фомічова Л.І. (2021). Микола Дмитрович Ярмаченко. У : Українська спеціальна педагогіка в персоналіях: Навч. посіб. / За заг. ред. В.І.Бондаря, В.М.Синьова. Запоріжжя: Вид-во Хортицької нац. академії. С. 384-386.
  10. Ярмаченко М.Д. (1997). Академія педагогічних наук України : (п'ятиріччя становлення і розвитку). Київ: Пед. думка. 154 с.
  11. Ярмаченко М.Д. (1982). Всебічний розвиток: [Про виховання людей майбутнього]. *Вечірній Київ*. 1982. 11 жовт. (№ 233). С.3.
  12. Інститут педагогіки: погляд через роки (До 75-річчя від дня заснування Українського науково-дослідного Інституту педагогіки) / Ред. кол. Київ: Пед. думка.
  13. Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022–2023 роках : Постанова Верховної Ради України від 17.12.2021 № 1982-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1982-IX#Text> (дата звернення: 17.04.2023).
  14. Михайлова, Ольга (2022). Персоніфікація як стратегія історичної політики в Україні. *Стратегічна панорама*. № 1. С.18-25.